

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Марія Братасюк,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри права
Київського національного
лінгвістичного університету

УДК 340.12

Формула Радбруха в контексті сучасного українського правового розвитку

Розуміння права – це доволі непросте і дуже важливе для суспільства питання. Надзвичайно важливо розуміти його адекватно духові часу, епосі, її реаліям, історичним та ментальним чинникам конкретного суспільного розвитку. Якщо ж трактування права не відповідає конкретному часові, відстає від нього, тоді право перестає бути рушієм суспільного розвитку, перетворюється в чинник нестабільності, відсталості, гальмування розвитку тощо, тобто в свою протилежність.

Українські правники дедалі більше використовують нині такі концепти як «природне право», «справедливе право», «невідчужувані природні права людини», «загальнолюдські цінності» тощо. Ми поступово вчимося відрізнити право від закону, принцип верховенства права від принципу законності, стверджуємо принцип людини як найвищої цінності тощо. Це стало можливим в результаті відходу сучасного правознавства від легістської (законни-

цької) доктрини і звернення, поки що часткове, до юридичної (природно-правової). В контексті цієї доктрини і з'явилася так звана «формула Радбруха», невідома раніше українським правникам, вихованим на засадах законницької, державоцентристської доктрини, яка обслуговувала псевдоправове життя в тоталітарну епоху.

Дослідженню основних типів праворозуміння і природно-правового зокрема, присвячено роботи відомих зарубіжних правників, філософів права: В. Бачиніна [1], В. Нерсесянца [2], І. Козліхіна [3], А. Михайлова [4], Л. Штрауса [5] та ін., а також українських філософів права: В. Бігуна [6], В. Братасюка [7], С. Головатого [8], В. Градової [9], Д. Гудими [10], А. Козловського [11], В. Кравця [12], Л. Петрової [13], В. Селіванова [14], С. Шевчука [15] та ін..

Узагальнюючи найрізноманітніші концепції природного права, можна визначити природне право як універсальне, об'єктивне, первинне стосовно закону та держави явище, що є втіленням об'єктивних цінностей та по-

треб людського буття і абсолютним критерієм правності всіх людських настанов. Поширеним визначенням природного права є трактування його як сукупності загальних принципів, що мають витоки в людській природі, світі людського буття, втілюють і відображають найважливіші життєві цінності, інтереси та потреби людей, і є визначальними стосовно позитивного (державного) права. До таких найзагальніших принципів відносять принципи справедливості, добра, спільного блага, доцільності, корисності, поваги до людської гідності, індивідуальної свободи, абсолютної цінності людського життя, непорушності приватної власності, принцип істини, тощо. Порушення цих принципів, нехтування ними веде до соціальних конфліктів, дисгармонії в людських стосунках, руйнації особистості та й загалом нищення людини, соціально-статусної та культури.

Специфікою природно-правового чи юридичного праворозуміння є звернення його до ціннісного виміру, до вищих гуманістичних цінностей. Цінності природного права є універсальними і носять абсолютний характер, і це є чи не найважливішою їх особливістю. Універсальність їх полягає в тому, що вони поширюються на всіх, незалежно від будь-яких ознак соціального, національного, професійного плану тощо. Вимоги і цінності природного права забезпечують суб'єкту права вищу правоту, якщо він діяти відповідно до них, і навпаки – заперечення цих вимог, правил, цінностей в природно-правовій свідомості асоціюється зі злом і руйнацією. Природно-правові цінності та вимоги однаково “працюють” в усіх сферах людського буття, поширюються на всі види життєдіяльності особистості, присутні у будь-якому часі та просторі. В природному праві дуже випукло простежується його спрямованість на захист, збереження унікальності кожної особистості. У суб'єкта права складається враження, що універсальна імперативність норми природного права “прямує з усією своєю

силою, максимальною енергією в кожному конкретну соціальну точку, де перебуває суб'єкт – носій індивідуальної природно-правової свідомості” [2, с. 324].

Загалом же природне право має бути визнаним державною владою і стати підґрунтям для всіх позитивних волеустановлень. Якщо такий стан речей спостерігається, то це, звичайно, для суспільства дуже бажаний варіант розвитку правової сфери, і навпаки – якщо розходження між природним та позитивним правом дуже значні, то це тривожний сигнал для громадян і політиків. Великою перевагою природно-правової доктрини є те, що в ній звучить постійне звертання до етико-моральних та релігійно-метафізичних засад людського буття, а, отже, ця традиція постійно апелює до високих людських ідеалів добра, краси, справедливості, істини [2; 8; 9; 16]. Позитивно-правовий підхід позбавлений такої апеляції і в цьому його небезпека, бо в кінцевому підсумку, позитивне право може взагалі забути, задля чого воно існує. Чим більше спостерігається співпадання природного права і позитивного, тим швидше логіка позитивно-правового мислення долучається до вищих сенсів буття.

В нинішньому світі ідуть глобалізаційні та інтеграційні процеси, і однією із глобальних тенденцій розвитку права в цих умовах є *зближення права позитивного та природного*. Особливо інтенсивно цей процес наповнення позитивного (державного) права ідеями правової рівності, верховенства права спостерігається в країнах розвиненої демократії, в країнах, де вільно, на засадах правової рівності реалізуються права людини, де реально влада шанує людську гідність і вбачає в громадянах своїх партнерів. Наприклад, проблема прав людини в праві Європейського Союзу та Ради Європи вирішується загалом на засадах природно-правового розуміння права прецедентним шляхом [16].

Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод –

міжнародний правовий документ, що є особливо гуманістичним змістовно, закріплює ті ж самі цінності, які є основними в контексті природного права, а саме: людина, її життя, гідність, права та свободи, що є невідчужуваними; демократія; справедливий і доступний суд; добро; розумність; свобода, рівність тощо [18]. Весь цей документ, як і Загальна декларація прав людини закріплює низку правових принципів і працює на захист людини з її правами та свободами від будь-яких форм насильства над нею, особливо з боку держави.

Світ єдиний і цілісний, і людині немає жодного сенсу відривати себе від нього і, тим більше, протиставляти себе йому. Навпаки, гармонійне співіснування всіх форм буття, у тому числі і людського, – це благо для всього живого. Природне право втілює цю єдність людини і світу, воно є по суті Законом Життя.

Цінності Європейського Союзу – це загальні принципи права ЄС найбільш високого порядку, свого роду «мегапринципи», що відображають основні засади суспільного розвитку, які утворюють правове надбання сучасної європейської цивілізації, дотримання яких гарантовано на високому – наднаціональному – рівні. Якщо цим «мегапринципам» надати правового життя, то їх можна назвати і принципами-цінностями. Багато які з них (свобода, демократія, правова держава, повага до прав людини й основних свобод) були закріплені у ст. 6 Договору про Європейський Союз 1992 р., де їх було названо «принципами» [17, с. 11].

В сучасній юридичній практиці неодноразово використовувалася так звана «формула Радбруха», названа іменем одного із авторів концепції «відродженого природного права». Проте, ця формула має сенс лише в контексті розрізнення права та закону, що можливо лише з позицій юридичної (природно-правової) доктрини. Відомо, що згідно легістської чи законницької доктрини вихідним принципом є принцип тотожності

права та закону, тому формування і прочитання формули Радбруха, яка апелює до права та закону як різних явищ, в її контексті неможливе. Юридична (природно-право-ва) концепція – навпаки, виходить із принципу розмежування права та закону. Уже у творі Арістотеля «Політика» виразно звучить думка про те, що юридичним явищем закон стає лише тоді, коли він відповідний праву як справедливості. «Всілякий закон, – писав він, – в основі своїй передбачає свого роду право». Таким чином, закон стає формою втілення і вираження права як справедливості. Юридичного чи правового характеру закон набуває завдяки праву, а не волі законодавця чи авторитету держави, як стверджують нормативісти. Якщо закон заперечує право, то він жодного відношення до світу права мати не може, оскільки вироджується, стає знаряддям не політики, а деспотизму, насилля над людьми. «Не може бути справою закону, – писав Арістотель, – панування /.../ всупереч праву, прагнення ж до насильницького підкорення, звісно, суперечить ідеї права» («Політика»)[19]. Закон має бути нейтральним, надособистісним, надгруповим, він повинен однаково підноситися над всіма і працювати на спільне благо. Однаковість чи рівна міра справедливості якраз і вказують на відповідність закону ідеї права. Якщо ж він таким не є, то називати його раціональним явищем немає підстав, оскільки він виражає свавілля однієї людини чи групи людей, що вивічили себе над всіма іншими.

Критерієм справедливості встановлених людьми законів у Цицерона виступає їх відповідність чи невідповідність природному праву. Він вважав, що деспотичні, аморальні, несправедливі установлення людей не можуть називатися законами. Загалом, вважав Цицерон, природне право є первинним, воно виникло раніше, ніж будь-який писаний закон. Закон і держава, на його думку, повинні бути формою втілення і вираження того,

що є справедливим і правим [20]. Таким чином, Цицерон стверджує, що статус правового явища закон набуває завдяки його відповідності праву, а не чомусь іншому.

Сучасний філософ права В. Нерсесянц відрізняє право і закон, використовуючи категорії сутність і явище. Це співвідносні категорії, *право має власну духовну сутність*, яку складають цінності вищого порядку, найперше духовні, ті смислбуттєві характеристики, які роблять його саме правом, а не чимось іншим. Сутність на поверхні не лежить, вона *глибинна*, прихована, а закон – *це її прояв, явище*, яке є *зовнішнім виразом*, а власної сутності, відмінної від права, закон не має. Явище не має автономного буття, воно є проявом суцього. Закон – це владно-нормативне явище, що має примусовий характер. Легізм розриває сутність і явище, право і закон. Закон як формальне, зовнішнє явище абсолютизується, правова сутність його відкидається, зникає. В юридичному праворозумінні навпаки – сутність (ідея права, його смислові характеристики: справедливість, добро, свобода, рівна міра їх, тобто правова рівність тощо) та явище (закон як владно-нормативне розпорядження, що має примусовий характер) поєднані і постають як *єдність правового змісту та форми*. Право мислиться багатомірним, воно існує в різних формах: правового договору, правового звичаю, судового прецеденту, правових відносин, правової поведінки, правової держави тощо. В контексті юридичного праворозуміння важливим є перш за все, *правовий зміст форми права*.

Отже, в онтологічному аспекті право є первинним, “першим”, а закон – “лише заведве одним із ступенів – скільки-небудь необхідних – на шляху до здійснення права” [2, с. 67]. Право водночас є недиспозиційним, конкретним й історичним, позитивність є його існуванням, *рівність є його сутністю*. Право, – наголошує А. Кауфманн, – відповідністю між буттям та повиннісним, належ-

ним, між тим, що є і тим, що має бути [25]. Цю відповідність люди мають віднайти.

В. С. Нерсесянц стверджує, що правом можна вважати тільки правовий закон. “Норми чинного законодавства – пише він, – є власне правовими лише в тій мірі і остільки, оскільки в них присутній, нормативно виражений і діє принцип формальної рівності і формальної свободи індивідів” [2].

Сутність «формули Радбруха» полягає в наступному: держава може приймати закони з неправовим змістом, тобто закони, які заперечують принцип правової рівності, ідею права, його смислові характеристики, і тим самим знищує право. Г. Радбрух пропонує цілком підставно не вважати такі закони, що є по суті «узаконеним неправом», формою втілення свавілля державної влади, правовими явищами і не використовувати в правозастосуванні. Посилання на закон у разі скоєння злочину, апеляція до такого закону, його виконання посадовою або іншою особою, що скоїла злочин, не є підставою для виправдання [22]. «Це означає, – пише Р. С. Габідулін, – що принцип, відповідно до якого закон, що встановлює відповідальність, не має зворотної сили, не являється абсолютним – найперше, коли мова йде про злочини проти людськості» [21]. Нагадаємо, що в контексті законницької доктрини будь-який закон є юридичним явищем до того часу, доки він діє, являється чинним, доки він ніким не відмінений. Про це, як відомо, писав свого часу Г. Кельзен, акцентуючи на тому, що саме дієвість норми чи закону робить їх юридичним явищем [23]. Про це пишуть, на цьому наголошують і достатньо відомі українські автори.

Г. Радбруху належить введення в юридичну лексику таких важливих термінів як «узаконене неправом» та «надзаконне право». «Узаконеним неправом» він називає оформлене у закон свавілля влади. «Надзаконним правом» у Г. Радбруха виступає

природне право, принципи природного права, що закріплюють загальнолюдські цінності і самі виступають в силу цього правовими цінностями. Г. Радбрух посилався на ухвалу суду в першій інстанції Вісбадена, який зазначив, що «закони про перехід власності до держави вважались такими, що заперечують природне право і є нікчемними з моменту їх прийняття» [22, с. 228]. Це показовий приклад з точки зору того, як суд не лише творить право, а й застосовує його. І ще один важливий момент – це приклад юридичної герменевтики, «оскільки суд вдався до принципового тлумачення права в *особливому сенсі*» (курсив авт.) [21, с. 73].

Прикладом застосування «формули Радбруха» є суд над колишнім прикордонником НДР, який в 1972 році стріляв із автомата в людину, яка намагалася втекти із Східної Німеччини в Західний Берлін, подолавши берлінську стіну. Втікач був смертельно поранений і згодом помер. Прикордонник був нагороджений орденом за свій вчинок. В 1993 році, уже в об'єднаній Німеччині, суд землі Берлін виніс вирок, звинувативши колишнього прикордонника у вбивстві, присудивши йому 1 рік і 9 місяців в'язниці, оскільки у 1972 році він був ще неповнолітнім. Аргумент прикордонника про виконання обов'язків відповідно до закону суд до уваги не взяв, оскільки оцінив такий закон як неправовий. Федеральний Конституційний суд ФРН з приводу цього та подібних випадків заявив, що закон, який є не гуманістичним за своєю суттю, – злочинний, оскільки порушує права людини. Такий закон юридичним явищем вважатися не може, він є неправовим, а, отже, застосуванню не може підлягати, а тому, в такому випадку необхідно застосовувати «формулу Радбруха». Європейський Суд в своїй Постанові погодився з цим застосуванням формули Радбруха, а в іншій Постанові, але уже з приводу авторів інструкцій та інших нормативних актів, у яких містилися вимо-

ги стріляти в людей, що намагалися втекти із НДР [21].

Р. Габідулін з приводу формули Радбруха слушно зазначає наступне: «Оскільки чимало соціалістичних законів, наприклад, що приймалися в історії Росії, теж можна охарактеризувати як неправові, то і чимало вироків, що були винесені в радянський час, можна прирівняти до злочинів. В цьому, мабуть, і полягає одна із причин, через яку формула Радбруха рідко згадується в юридичній літературі» [21, с. 74]. Ми ж від себе додамо – і не лише в юридичній літературі, а й у юридичній практиці. Схоже маємо і в сучасній Україні, яка поки що не позбулася стереотипів тоталітарного законницького мислення, особливо в правозастосуванні. Події періоду «Революції гідності» протягом останніх місяців в Україні яскраво це засвідчили: правоохоронці, що присягали народові України, відповідно до «букви» наказу нині экс-міністра МВС, стріляли у неозброєних людей, що вийшли протестувати проти влади.

Формула Радбруха може використовуватися не лише з приводу кримінальних справ та аналогічних законів. Вона, схоже, носить універсальний характер, оскільки порушення прав людини, почасти дуже грубе і відверте, авторами нормотворчості можливе в будь-якій галузі права. Звісно, застосовувати її треба дуже обґрунтовано.

Дослідники зазначають, що жодних глибинних зрушень в правовій сфері сучасної України не може відбутися без докорінної зміни кодів та стереотипів мислення суб'єктів права (Ю. Білас, В. Братасюк, С. Головатий, М. Козюбра, О. Костенко С. Шевчук та ін.). І це стосується не лише професійних юристів, хоча їх це стосується, мабуть, особливою мірою. Лише реформування законодавства та інституцій нічого істотно в правовому житті українців не змінить – це вже доведено попередніми десятиліттями нашого життя. Тобто, мовиться про необхідність трансформації правових доктрин, типів розуміння пра-

ва, глибинних мислительних структур, які наперед визначають правовий розвиток.

Оцінка закону як правового та ставлення до нього значною мірою залежать від типу право розуміння, а також загальної і правової культури суспільства. Яким є саме суспільство, такі і його уявлення про право і справедливість. Практичним наслідком розрізнення правових і неправових законів має бути створення механізму визнання законів неправовими та їх скасування. Іншими словами, створення механізму контролю за змістом законів, за їх відповідністю вихідним загальнолюдським цінностям. У більшості розвинених демократичних країн такі механізми існують. Цей механізм – це конституційний контроль. Суть його полягає в тому, що конституція будь-якої країни втілює загальноприйняті в цій країні уявлення про права людини, про справедливість, рівність, свободу, про механізм управління та здійснення державної влади. Таким чином, апріорі визнається, що конституція – це правовий закон. А всі інші закони можуть бути перевірені на відповідність конституції або, що те ж саме, на відповідність праву. Мовиться про принцип конституційності, який нібито є тотожним принципіві верховенства права. Якщо закон не відповідає конституції, то вважається неправовим, він скасовується, або не застосовується. В Україні система конституційного контролю тільки почала складатися. Створення Конституційного Суду України стало першим кроком до створення такої системи. Проте виникає питання: чи всі положення Конституції володіють тим високим правовим змістом, який розкриває поняття права? Виявляється, що не всі, тобто Конституція сама може не витримати перевірки низки статей на критерій правності. І однозначно, жодна Конституція без правового стрижня не врятує суспільство. Тобто принцип конституційності не завжди тотожний принципіві верховенства

права, ці принципи можуть і не співпадати, а навпаки – розходитися.

Принципи та норми природного права переходять з покоління в покоління, вони не скасовуються нормами поточного законодавства.

Варто наголосити, що право може служити формою вираження і здійснення політики лише до тих пір, доки сама ця політика будується на вихідних засадах права і справедливості, тобто до тих пір, поки право використовується державною владою у відповідності з його природою. Як тільки держава почне використовувати законодавчу владу на користь певної соціальної групи або проводити антинародну політику, правовий зміст з офіційних джерел випарується і в руках держави залишиться беззмістова юридична форма («неправовий закон», «узаконене неправо»), використання якої в інтересах політичної кон'юнктури має свої межі і може призвести до руйнування всієї політичної та правової реальності, до повної деюридизації суспільних відносин, виведення їх з-під впливу права, що можна було спостерігати в нинішній Україні «домайданівського» періоду та під час відкритого протиборства суспільства з антинародною владою.

Нині українська правозастосовна практика орієнтована в основному на нормативні акти, а не на загальні принципи права. Зміст правових принципів не визначає ні сутності рішень, ні їх аргументації. Забезпечення єдності у правозастосуванні на основі «диктатури закону» чи «букви закону» цього й не припускає, оскільки орієнтоване на букву нормативного тексту, а не на його правовий зміст, хоча повинно би бути навпаки. Проте самим лише правникам вирішити цю проблему в нинішній Україні навряд чи вдасться. До її вирішення має безпосередній стосунок політичний чинник, якість державної влади, тобто її природа і сутність та зрілість самого суспільства, його здатність та готовність до правового життя.

Список використаних джерел

1. *Бачинин В. А.* Философия права и преступления. / В. А. Бачинин. – Х.: Фолио, 1999. – 607 с.; Бачинин В. А., Панов М. І. Філософія права. / В. А. Бачинин, М. І. Панов. – К.: Вид. дім “Інюре”, 2002. – 463 с.
2. *Нерсесянц В. С.* Философия права. Учебник для вузов. / В. С. Нерсесянц. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА.М, 1998. – 652 с..
3. *Козлихин И. Ю.* Позитивизм и естественное право / И. Ю. Козлихин // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 6-9.
4. *Михайлов А. М.* Идея естественного права: история и теория./ А. М. Михайлов. - М.: Из-во «Юрлитинформ», с.105
5. *Штраус Л.* Естественное право и история. / Л. Штраус - М.: Водолей Publishers, 2007. – 312 с.
6. *Бігун В. С.* Людина в праві. Правове людинорозуміння як філософсько-правова проблема / В. Бігун // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – с. 126–128.
7. *Братасюк В. М.* Правова реальність як форма вираження інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї) : дис. ...к.ю.н. : спец. 12.00.12. – філософія права / В. М. Братасюк - К., 2005.- 198 с.
8. *Головатий С. П.* Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня докт. юр. наук. / С. П. Головатий, К., 2009. – 44 с.
9. *Градова В. Г.* Ідея верховенства права в українській правовій традиції. Дис. ...к.ю.н.: 12.00.12 – філософія права. /В. Г. Градова. – Київ, 2013. – 247 с.
10. *Гудима Д.* Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки / Д. Гудима // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – с. 122–124.
11. *Козловський А. А.* Право як пізнання: Вступ до гносеології права./ А. А. Козловський. – Чернівці: Рута, 1999. – 295 с.
12. *Кравець В. М.* Типи праворозуміння як методології основних філософсько-правових дискурсів: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Кравець Віталій Михайлович; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 179 арк.
13. *Петрова Л. В.* Нариси з філософії права: Навч. по-сібн. / За ред. проф. В. О. Чефранова.- Харків, 1995.- 260 с.; Петрова Л. В. Фундаментальні проблеми методології права. – Автореф. дис...д.ю.н.: 12.00.12/ Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. / Л. В. Петрова. – Харків, 1998. – 38 с.;
14. *Селіванов В. М.* Право і влада суверенної України. Методологічні аспекти / В. М. Селіванов. – Київ : Видавничий дім, 2002. – 723 с.
15. *Шевчук С. В.* Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції./С. В. Шевчук – К.: Реферат, 2006. – С. 39–58; Шевчук С. В. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні/ С. В. Шевчук. – К.: Реферат, 2007. – 640 с.
16. *Патей-Братасюк М. Г.* Антропоцентрична теорія права. / М. Г. Патей-Братасюк. – К., 2010.
17. *Колесніченко В. В.* Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.0001. «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В.Колесніченко. – Одеса, 2010. – С.11.
18. *Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини (ETS № 5)* із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11. // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – 654 с.
19. *Аристотель.* Політика. Афинская політия. / Аристотель. – М., 1997. - с.
20. *Цицерон.* Про богів. Про державу. Про закони/Цицерон. – Київ: Основи. 1998. – 478 с.

21. Габидулин Г. Р. Философия права./Г. Р. Габидулин. - М.: Юрлитинформ, 2012. – 200 с.
22. Радбрух Г. Философия права. /Г. Радбрух/.- М.: Международные отношения, 2004. – 238 с.
23. Чистое учение о праве Ганса Кельзена./Г. Кельзен. – Вып. 2, ИНИОН АН СССР, 1988.
24. Ильин И. А. О сущности правосознания /И. А. Ильин/ Соч. в 10 т. - Т. 4. - С. 156.
25. Kaufmann A. Uber der Wissenschaftlichkeit der Rechtswissenschaft. Ansätze zu einer Konvergenztheorie der Wahrheit "Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie". LXXII/4 (1986); Kaufmann A. Problemgeschichte der Rechtsphilosophie. / A. Kaufmann. - München, 1994.

Братасюк М.Г. Формула Радбруха в контексті сучасного українського правового розвитку

В статті висвітлюються сутнісні характеристики формули Радбруха. Закцентовано на неможливості звернення до цієї формули в контексті легістської доктрини. Наголошено на значимості цього явища для правового розвитку загалом і сучасного українського зокрема.

Ключові слова: природне право, право, закон, права людини, справедливість, загальнолюдські цінності, формула Радбруха.

Братасюк М.Г. Формула Радбруха в контексте современного украинского правового развития

В статье анализируются сущностные характеристики «формулы Радбруха». Подчеркнуто невозможность обращения к этой формуле в контексте легистской доктрины. Подчеркивается значение этого явления для правового развития вообще и украинского в отдельности.

Ключевые слова: естественное право, право, закон, права человека, справедливость, общечеловеческие ценности, формула Радбруха.

Bratasiuk M. Radbruch formula in the context of contemporary Ukrainian legal development.

The article highlights the essential characteristics Radbruch formula. The attention to the impossibility of resorting to this formula in the context lehistkoyi doctrine. Among others, the significance of this phenomenon for legal development in general and in particular modern Ukrainian.

Key words: natural law, law, law, human rights, justice, human values, Radbruch formula.